

Wydział Wojewódzki w Olsztynie jako element powojennego samorządu terytorialnego (1946–1950)

RYSZARD TOMKIEWICZ

Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

DOI: <https://doi.org/10.26774/rzz.170>

01/2017

**ROCZNIK
ZIEM
ZACHODNICH**

Publikacja dostępna na licencji **Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe**. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów. Zezwala się na wykorzystanie publikacji zgodnie z licencją – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej oraz wskazania Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” jako właściciela praw do tekstu.

W pierwszym powojennym pięcioleciu na Warmii i Mazurach administracja terenowa składała się z trzech zasadniczych ogniw. Pierwszym były instytucje administracji ogólnej, czyli Pełnomocnik Rządu (od 1946 r. wojewoda) oraz starostowie powiatowi. Drugim członem były rady narodowe, w zamyśle reprezentujące ogół społeczeństwa, a w powojennych realiach skupiające osoby delegowane do ich składów spośród członków partii i ugrupowań politycznych oraz organizacji społecznych. W tym czasie przeprowadzenie wyborów powszechnych, które mogłyby wyłonić przedstawicieli mieszkańców danego terenu, nie było możliwe ze względów organizacyjnych i politycznych. Organy wykonawcze rad narodowych (określane jako właściwy samorząd terytorialny) stały się trzecim członem administracji w terenie.

Należy zwrócić uwagę, że zastosowany został jednoczesny nadzór poziomy i pionowy nad działaniami administracji. Połączenie funkcji wojewody/starosty z funkcją przewodniczącego wydziału wojewódzkiego/powiatowego dawało pełny wgląd w działalność samorządu przez przedstawiciela władzy ogólnej, natomiast uchwałodawczy i kontrolny charakter rad narodowych pozwalał na kontrolę samorządu z drugiej strony. Drugą cechą charakterystyczną było to, że osoby zajmujące stanowiska na wszystkich poziomach, funkcji tych nie uzyskiwały na mocy wyborów powszechnych. Na każdym szczeblu, do wszystkich struktur, kandydatów typowano, co wraz z krzepnięciem pozycji Polskiej Partii Robotniczej umożliwiało sterowanie obsadzaniem kluczowych stanowisk w każdym członie administracji.

Należy też podkreślić, że na obszarze Warmii i Mazur, oprócz urzędu reprezentującego administrację ogólną, najpierw powstawały organy samorządowej władzy wykonawczej, czyli zarządy miejskie i gminne, a dopiero potem organy lokalnej władzy uchwałodawczej, jaką w tamtym okresie stanowić miały rady narodowe.

W nowym systemie prawnoustrojowym, w tym zwłaszcza z uwagi na ustanawianie obcego w polskiej tradycji systemu rad narodowych, rozgraniczenie kompetencji poszczególnych organów bywało nie do końca czytelne. Zdarzały się sytuacje, gdy działania tworzonych członów administracji nie zawsze miały umocowanie w obowiązujących aktach prawnych. W niejasnych sytuacjach najczęściej kierowano się „kryterium pilności”, co nieraz prowadziło do „naginania prawa”¹. Kłopoty z należyłą interpretacją kompetencji nie należały do rzadkości i pojawiały się stosunkowo często, nie tylko bezpośrednio po wojnie².

Na specyficzny obraz administracji w powojennej rzeczywistości Warmii i Mazur wskazał Edward Kierejczyk, pisząc, w publikacji z 1980 r., że „najwyższa efektywność w budowie nowego ustroju [była] tam, gdzie najwcześniej powstawały załączki rad narodowych [...] i gdzie administracja organizowała się równocześnie z radami

1 E. Kierejczyk, *Województwo olsztyńskie w latach 1945–1949. Kształtowanie się administracji ogólnej, rad narodowych i samorządu terytorialnego*, Olsztyn 1980, s. 95.

2 Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), zespół: Olsztyńska Wojewódzka Rada Narodowa (dalej: OWRN), sygn. 617, t. 39. Księga Uchwał OWRN [1948 r.], Uchwała OWRN nr 238 z 27 XI 1947 r., k. 2.

narodowymi” i dalej że „w regionie rady narodowe rozpoczynały działalność z wydatną pomocą administracji ogólnej”³. I faktycznie można było odnieść wrażenie, że rady narodowe łączyły funkcje terenowych organów władzy państwowej z organami uchwałodawczymi samorządu terytorialnego. Jednocześnie administracja ogólna niejednokrotnie realizowała zadania przewidziane dla rad narodowych i ich organów wykonawczych, czyli samorządu terytorialnego.

*

Wydział Wojewódzki stanowił organ wykonawczy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie i zamiennie zwany był samorządem szczebla wojewódzkiego. W jednym z dokumentów precyzujących istotę działania tej jednostki zapisano, że powinna ograniczać się do podejmowania spraw z „zakresu administracyjnego”, ale nie powinna realizować „funkcji politycznych Rady i jej Prezydium”⁴. Dalej precyzowano, że Prezydium WRN miało być „zawsze kompetentne w przygotowywaniu na Plenum Rady wszystkich spraw dotyczących ogólnej kompetencji WRN, jako kolegialnej władzy państwowej w terenie”. To sformułowanie zwraca uwagę, gdyż pojawia się tu zapowiedź późniejszego „ujednoczenia” władzy państwowej. Zauważyć należy, że pięcioosobowe Prezydium Mazurskiej WRN, wybrane podczas inauguracyjnego posiedzenia 28 grudnia 1945 r., prócz roli przynależnej organowi wewnętrznemu Rady, tymczasowo miało także odgrywać rolę nieistniejącego jeszcze w tym czasie organu wykonawczego Rady, czyli Wydziału Wojewódzkiego⁵. Podobne (tymczasowe) rozwiązania zastosowano także na terenie pozostałych ziem przyłączonych. W województwie olsztyńskim stan taki trwał do połowy maja 1946 r. i można przyjąć, że w tym czasie Prezydium WRN pełniło funkcję samorządu właściwego na szczeblu wojewódzkim.

Pierwsze posiedzenie Wydziału Wojewódzkiego w Olsztynie zwołano 15 maja 1946 r., a jego członkowie ślubowanie złożyli podczas zebrania kolejnego, zwołanego 22 maja tr.⁶ W sześciuosobowym składzie znaleźli się: mgr Henryk Cywiński, inż. Zygmunt Dembicki, mgr Janusz Jagusiewicz, lekarz dr Zygmunt Kanigowski i Bronisław Wiesiołowski z Wydziału Samorządowego oraz wojewoda dr Zygmunt Robel. On też przewodniczył Wydziałowi⁷.

3 E. Kierejczyk, *op. cit.*, s. 102, 103.

4 APO, Wydział Wojewódzki w Olsztynie. 1946–1950 (dalej: WW), sygn. 616, t. 64. Sprawy organizacji samorządu. 1945–1946, Dokument: Rozgraniczenie kompetencji między Wydziałem Wojewódzkim a Prezydium WRN [1946 r.], k. 84–88.

5 E. Kierejczyk, *op. cit.*, s. 94.

6 APO, WW, t. 1. Protokoły posiedzeń Wydziału Wojewódzkiego [1946 r.], Protokół nr 1 z zebrania Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn 22 V 1946, k. 1, 1v., 2; A. Wakar, *Administracja publiczna, Województwo Olsztyńskie 1945–1965*, red. J. Sikorski, J. Szymański, W. Wrzesiński, „Rocznik Olsztyński” t. VI (1964), Olsztyn 1966, s. 43.

7 APO, WW, t. 1, Protokół nr 1 z zebrania Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn 22 V 1946 r., k. 1, 1v., 2; A. Wakar, *op. cit.*, s. 43; E. Kierejczyk, *op. cit.*, s. 94.

W miarę potrzeby skład olsztyńskiego Wydziału Wojewódzkiego był uzupełniany⁸. W ciągu około czterech lat istnienia strukturą tą (z urzędu) kierowało trzech wojewodów. Od maja do grudnia 1946 r. był to Zygmunt Robel, potem, do 5 października 1948 r. Wiktor Jaśkiewicz i na koniec (do wiosny 1950 r.) Mieczysław Moczar. W czasie nieobecności wojewody obradom Wydziału Wojewódzkiego przewodniczył wicewojewoda.

Decyzje podejmowane przez członków Wydziału musiały zapadać większością głosów. Struktura ta, jako wyższa hierarchicznie, sprawowała „władzę porządkową” nad prezydentem (i wiceprezydentami) Olsztyna i burmistrzami poszczególnych miast w województwie oraz nad członkami zarządów miejskich i gminnych, a także nad wykonawczymi wydziałami powiatowymi w terenie. Tu należy sprecyzować, że zakres uprawnień członków wydziałów powiatowych był analogiczny do uprawnień członków wydziału wojewódzkiego, ale w odniesieniu do terytorium danego powiatu. Zatem do ich zadań należała realizacja uchwał podejmowanych przez rady narodowe szczebla powiatowego oraz zarządzanie majątkiem i gospodarką danego powiatu. W hierarchicznej strukturze wydziały powiatowe były władzą nadrzędną nad organami wykonawczymi (burmistrzami miast oraz wójtami i sołtysami, jak również członkami zarządów gmin wiejskich i miast niewydzielonych w terenie). Wydziałami powiatowymi kierowali „z urzędu” starostowie z danego terenu. Na terenie województwa olsztyńskiego jednostki te tworzone wiosną 1946 r.⁹, a zostały zlikwidowane wraz z reformą systemu administracji w kraju, przeprowadzoną na mocy Ustawy z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej. Decyzje te oczywiście nie wynikały z oceny pracy lokalnych związków samorządowych, choć opinie na temat ich aktywności nie zawsze były przychylne. Wśród głównych mankamentów działalności wydziałów powiatowych w województwie olsztyńskim wymieniano brak dostatecznego nadzoru nad samorządem szczebla niższego i nad prowadzonymi zakładami oraz instytucjami, co w istocie należało do kluczowych zadań samorządowych związków szczebla powiatowego¹⁰.

Członkowie Wydziału Wojewódzkiego zajmowali się zarówno realizacją uchwał podejmowanych przez radnych, jak i decyzji Prezydium WRN. Zobowiązani byli zbierać się co najmniej raz na dwa tygodnie lub wówczas, gdy wolę taką wyraziło co najmniej dwie osoby spośród sześciuosobowego składu¹¹. Olsztyński Wydział

8 APO, WW, t. 12. Sprawozdania z działalności Wydziału Wojewódzkiego (15 V 1946 r. – 15 V 1948 r. i za rok 1948). Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojewódzkiego. 15 V 1946 r. – 15 V 1948 r., k. 2; Sprawozdanie z działalności Olsztyńskiego Wydziału Wojewódzkiego za rok 1948, k. 50; APO, OWRN, t. 37, Uchwała nr 89/48 z 8 XI 1948 r. w sprawie powołania nowych członków Wydziału Wojewódzkiego, k.43.

9 APO, OWRN, t. 113. Sprawozdania z działalności WRN, 1947–1949. Wykaz Powiatowych Rad Narodowych w Okręgu Mazurskim, [bd], k. 44.

10 Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), zespół: Ministerstwo Administracji Publicznej (dalej: MAP), sygn. 199, t. 2173. Działalność inspekcyjna w województwie olsztyńskim. 1949–1950, Sprawozdanie opisowe, II kwartał 1949 r., k. 45–46.

11 APO, WW, t. 12, Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojewódzkiego. 15 V 1946 r. – 15 V 1948 r., k. 3; Sprawozdanie z działalności Olsztyńskiego Wojewódzkiego Związku Samorządowego za rok 1947 i I kwartał 1948 r., k. 31; t. 64, Projekt Tymczasowego Regulaminu Wydziału Wojewódzkiego [1946 r.], k. 95.

Wojewódzki w okresie działalności (do wiosny 1950 r.) zwoływany był około 40 razy w roku. Posiedzenia członków Wydziału najczęściej odbywały się w obecności przewodniczącego WRN, choć nie zawsze spotykano się w siedzibie Rady. Czasem był to gabinet wojewody, innym razem mieszkanie prywatne wojewody. Podobne sytuacje zdarzały się także w innych miastach regionu¹².

Należy zaznaczyć, że nie w każdej sytuacji trójdrożna machina administracji lokalnej zdawała egzamin (pomijając w tym miejscu kwestię faktycznej reprezentatywności społeczeństwa w sprawowaniu władzy na szczeblu najniższym). Choć taki system zmuszał do współpracy, a łączenie stanowisk wojewody i przewodniczącego Wydziału Wojewódzkiego oraz starosty i przewodniczącego Wydziału Powiatowego miało współdziałanie zacieśnić, to do ideału było daleko. W przypadku województwa olsztyńskiego najczęściej do zharmonizowania prac wojewody i przewodniczącego olsztyńskiej WRN dochodziło wówczas, gdy w grę wchodziło ustalenie budżetu dla województwa i później jego realizacja. Zarówno w samym Olsztynie, jak i w poszczególnych powiatach regionu, zebrania urzędników administracji ogólnej i samorządowej najczęściej łączono wówczas, gdy był zbieżny zakres spraw, jakimi zamierzano się zająć. Sytuacje takie zdarzały się zwłaszcza przy problemach dotyczących odbudowy, choć bywały to także sprawy dotyczące działalności administracji terenowej, a w jednym ze sprawozdań samorządowców z tamtego okresu pojawiło się stwierdzenie, że „w intencji wojewody leżało poinformowanie i zainteresowanie sprawami natury ogólnej czynnika obywatelskiego”, czyli samorządowców¹³. Zgodnie współdziałanie odnotowano np. jesienią 1947 r., gdy jednolitych ustaleń finansowych (choć nie tylko) wymagało zagospodarowanie szpitala przeciwgruźliczego w Prabutach¹⁴ (sytuacja była taka, że administracja obiektu podlegała Wojewódzkiemu Związkowi Samorządowemu, natomiast zarządcą obiektu było Ministerstwo Zdrowia, podobnie jak urząd wojewody, podległe premierowi). Wojewoda olsztyński podsumowując rok 1947, zanotował jednak, że wzajemne kontakty ograniczały się w zasadzie tylko do „zasięgania opinii w sprawach wniosków odznaczeniowych” oraz wywiadów na temat osób „bezpartyjnych”¹⁵.

Należy podkreślić, że zebrania członków Wydziału Wojewódzkiego w dużej mierze były zdominowane sprawami finansów samorządowych. Chyba tylko spotkanie inauguracyjne miało inny charakter, bo już w zasadzie całe drugie i wiele kolejnych

12 *Ibidem*, t. 1, Protokół nr 11 z 2 XII 1946 r., k. 95; Protokół nr 12 z 17 XII 1946 r., k. 164; t. 68, Protokół zebrania, Braniewo, 3 I 1948 r., k. 13, 14; Protokół z zebrania, Ostróda, 8 I 1948 r., k. 15–16; APO, Zarząd Miejski w Iławie, sygn. 407, t. 4. Protokoły z posiedzeń Prezydium MRN w Iławie. 1948 r., Protokół nr 1, Iława, 12 I 1949 r., k. 1v.

13 APO, WW, t. 12, Sprawozdanie z działalności Olsztyńskiego Wojewódzkiego Związku Samorządowego za rok 1947 i I kwartał 1948 r., k. 31.

14 Por. np. APO, OWRN, t. 43. Korespondencja dotycząca wykonania uchwał Prezydium OWRN [1947 r.], Protokół z posiedzenia prezydium WRN, Olsztyn, 23 X 1947 r., k. 15.

15 AAN, zespół: Ministerstwo Ziemi Odzyskanych (dalej: MZO), sygn. 196, t. 36. Odprawa Naczelników wydziałów osobowych MZO, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody olsztyńskiego dla Biura Personalnego MZO za rok 1947, Olsztyn 29 I 1948 r., k. 112.

posiedzeń składu Wydziału Wojewódzkiego dotyczyło kondycji finansowej województwa olsztyńskiego¹⁶.

Budżet samorządu wojewódzkiego obejmował wydatki na działanie WRN, jej organów stanowiących i kontrolnych oraz na utrzymanie Biura Prezydialnego WRN i Wydziału Wojewódzkiego, a także na działalność urzędów związków samorządowych w terenie¹⁷. Notoryczna „deficytowość” budżetów wynikała w głównej mierze ze złego stanu gospodarki na Warmii i Mazurach i związanym z tym brakiem dochodów. Wątpliwa przewidywalność pozyskiwania wpływów uniemożliwiała z kolei terminowe ustalenie budżetów. Do momentu likwidacji samorządu terytorialnego, w realiach województwa olsztyńskiego nie udawało się ustabilizować finansów związków samorządowych. Rzutowało to na ich kondycję ekonomiczną, utrudniało (czasem uniemożliwiała) odbudowę, remonty lub utrzymanie zakładów i przedsiębiorstw komunalnych.

Podstawą prawną finansowania działalności Wojewódzkiego Związku Samorządowego były przepisy dekretu z 20 marca 1946 r. o podatkach i finansach komunalnych¹⁸. Procedura była tak pomyślana, że to radni, jako reprezentanci obywateli, decydowali o przekazaniu funduszy celowych konkretnym związkom samorządowym w terenie. O treści orzeczeń radnych oficjalnie zawiadamiano samorząd szczebla wojewódzkiego. Na przykład w ten sposób w grudniu 1947 r. Wydział Wojewódzki wykonał polecenie olsztyńskiej WRN, która pozytywnie rozpatrzyła udzielenie wsparcia dla budżetów na rok 1948 powiatowych związków samorządowych w Biskupcu, Iławie, Lidzbarku Warmińskim, Pasłęku, Suszu i Szczytnie¹⁹.

Subwencje w głównej mierze pochodziły z Samorządowego Funduszu Wyrównawczego, do którego trafiały środki z poszczególnych ministerstw, kierowane przede wszystkim na „wskrzeszenie życia” w regionie, odbudowę, remonty dróg bądź na „pokrycie niedoborów budżetowych [poszczególnych] związków samorządowych”²⁰. W największej części trafiały one do Olsztyna, co ze zrozumiałych względów nie znajdowało zrozumienia poza stolicą województwa²¹. Decydując o wysokości wsparcia przeznaczanego do powiatów (np. niezbędnego do przeprowadzenia konkretnych inwestycji), członkowie Wydziału Wojewódzkiego analizowali sytuację budżetową w terenie. Sprawdzone także treści uchwał powiatowych rad narodowych odnoszące się do spraw budżetów terenowych lub dotyczące np. prawidłowości przy poborze opłat komunalnych.

16 APO, WW, t. 1, Protokół z 2 posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 27 V 1946 r., k. 3.

17 *Ibidem*, t. 64, Tymczasowa instrukcja dotycząca budżetu i spraw rachunkowo-kasowych [samorządu], Olsztyn, 10 X 1946 r., k. 16–19.

18 Dekret z dnia 20 III 1946 r. o finansach komunalnych, Dz. U. RP, 1947, nr 40, poz. 198 i 199.

19 APO, OWRN, t. 43, Pismo przewodnie z Biura Prezydialnego OWRN do Wydziału Wojewódzkiego w Olsztynie, Olsztyn, 22 XII 1947 r., k. 2.

20 APO, WW, t. 5, Protokoły posiedzeń Wydziału Wojewódzkiego 2 półrocze 1948 r. Protokół zebrania Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 21 VIII 1948 r., k. 58.

21 *Ibidem*, t. 12, Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojewódzkiego. 15 V 1946 r. – 15 V 1948 r., k. 8.

Analizowane preliminarze wydatków obejmowały także wynagrodzenia osób zatrudnionych oraz kwoty przeznaczane na prowadzenie urzędów²².

Poza dotacjami centralnymi, majątek samorządu opierał się na wartości posiadanych nieruchomości oraz nieregularnych wpływach z podatku gruntowego i z wynajmu nieruchomości. Panujące ubóstwo i wynikająca stąd niemożność ściągania obowiązkowych opłat kreowały obraz finansowej kondycji związków samorządowych na Warmii i Mazurach. Sytuacji nie sprzyjały przy tym wykrywane co jakiś czas malwersacje. Należy też zwrócić uwagę, że samorządy (zwłaszcza te najniższe w hierarchii), wobec braku znaczących dochodów własnych, funkcjonowały w zasadzie tylko dzięki pozyskiwanemu wsparciu. Poza tym zbyt często zdarzało się, że nie prowadzono przy tym żadnej gospodarki planowej, zatem za otrzymywane środki – jak czasem ironizowano – co najwyżej kupowano materiały biurowe. W takiej sytuacji trudno było oczekiwać szczególnie efektywnych działań.

Dość często pojawiały się problemy z nieumiejętnym przygotowywaniem dokumentacji dotyczącej pozyskiwania, za pośrednictwem Wydziału Wojewódzkiego, dotacji lub kredytów i ich rozdysponowania oraz potem rozliczenia. Członkowie Wydziału Wojewódzkiego liczyli na to, że sytuacja w niższych hierarchicznie związkach samorządowych unormuje się wraz z powołaniem w terenie wykonawczych wydziałów powiatowych, w których prowadzeniem spraw finansowych miały zająć się osoby kompetentne²³. W maju 1946 r., rozpatrując w Wydziale Wojewódzkim nadesłane z terenu projekty dotyczące rozdziału kredytów, stwierdzono, że na 18 powiatów bezbłędnie wnioski przygotowano tylko w Braniewie, Lidzbarku Warmińskim i Nidzicy. Materiały z pozostałych powiatowych jednostkach terytorialnych wymagały poprawek²⁴. Próbując zaradzić powtarzającym się błędom związanym także z wykorzystywaniem kredytów przez samorządy w powiatach, we wrześniu 1949 r. członkowie Wydziału Wojewódzkiego zdecydowali o „usunięciu [...] wadliwego i nieracjonalnego wykonywania budżetów związków samorządowych”²⁵. Chodziło przede wszystkim o zapobieganie tworzeniu nierealnych do wykonania preliminarzy wydatków i dochodów oraz o ukrócenie nieodpowiedzialnego wydawania pozyskanych funduszy. Za szczególnie istotne zadanie uznano przeciwdziałanie notorycznemu niewykorzystywaniu własnych źródeł dochodów przez terenowy samorząd.

W okólniku wydanym w czerwcu 1949 r. przez Biuro Prezydyjne KRN napisano m. in., że „budżety wszystkich związków samorządowych winny przewidywać dostateczne wpływy na pokrycie wydatków, związanych z wypełnianiem ustawowych

22 *Ibidem*, t. 1, Rozdzielnik [III kwartał 1946 r.]; k. 50 i n. Rozdział kredytów (dotacji Skarbu Państwa), sierpień 1946 r., k. 49.

23 *Ibidem*, Protokół z 2 posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 27 V 1946 r., k. 5.

24 AAN, MZO, sygn. 196, t. 1092. Sprawozdania i zarządzenia polustracyjne starostwa powiatowego w Giżycku. 1946–1947, Protokół z inspekcji szczegółowej Starostwa Powiatowego w Giżycku przeprowadzonej przez Andrzeja Milewskiego, 26–28 V 1947, k. 181.

25 APO, WW, t. 7. Protokoły posiedzeń Wydziału Wojewódzkiego (8 IX 1949 r. – 12 IV 1950 r.), Protokół nr XIII z posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 17 IX 1949 r., k. 3.

zadań samorządu [a] budżety nie odpowiadające temu warunkowi nie powinny być zatwierdzone²⁶. Zalecenie to, choć oczywiste, nie zawsze było przestrzegane.

O wadze spotkań dotyczących rozdzielania środków finansowych pomiędzy poszczególne związki samorządowe województwa świadczyło chociażby to, że na tego typu posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego zapraszano dodatkowo wielu urzędników zajmujących najważniejsze stanowiska w strukturach miejskich i wojewódzkich. W poszerzonych obradach, prócz członków Wydziału, dodatkowo mogło brać udział nawet kilkanaście osób. Na przykład w posiedzeniu zwołanym w połowie września 1948 r., prócz sześciu członków Wydziału Wojewódzkiego oraz kierującego nim wojewody, a także prezydenta Olsztyna, udział wzięli naczelnicy następujących wydziałów WRN: Komunikacyjnego, Melioracyjnego, Kultury i Sztuki, Zdrowia i Opieki Społecznej. Ponadto zaproszono naczelnika Wydziału Samorządowego WRN oraz kierownika Oddziału Finansowego. Obecny byli również: delegat Związku Straży Pożarnych, reprezentant Izby Skarbowej, dyrektor Centralnego Urzędu Planowania. W związku z tym, że jednym z tematów obrad miały być sprawy szkolnictwa na Warmii i Mazurach, dodatkowo zaproszono trzy osoby reprezentujące Kuratorium Oświaty. Był to kierownik referatu bibliotek, naczelnik wydziału szkół podstawowych oraz naczelnik wydziału szkół zawodowych²⁷.

Nie inaczej było podczas posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego zwołanego w związku z ustaleniem budżetu Olsztyna na rok 1949. Wtedy, prócz zasadniczego składu Wydziału (także wojewody i prezydenta miasta) zaproszono kilkunastu urzędników zajmujących się finansami w Urzędzie Wojewódzkim, przy czym w zasadzie każdy z obecnych wnosił jakieś poprawki do zaproponowanego preliminarza wydatków w województwie (choć najwięcej uwag przedstawił przedstawiciel Izby Skarbowej)²⁸.

Przy okazji wywiązała się mało efektywna dyskusja na temat znanych od lat „przerostów kadrowych” (także pochłaniających koszty) w radach narodowych i jednostkach samorządowych, co przekładało się na liczbę pracowników o niskich kwalifikacjach, wykonujących zadania, które z powodzeniem zrealizować mogło mniej osób, ale z odpowiednio wyższymi kwalifikacjami²⁹.

W czasie tego samego zebrania Wydziału Wojewódzkiego, zwołanego w połowie września 1948 r., wojewoda Wiktor Jaśkiewicz utyskiwania przedstawicieli lokalnych samorządów, związane z trudną sytuacją finansową m.in. Olsztyna skwitował stwierdzeniem, że „miasto w niedostatecznym stopniu wykorzystywało dochody własne”³⁰. W stwierdzeniu wojewody było sporo racji, odnotowywano bowiem dość często, że przedstawiciele lokalnych władz administracyjnych realizację jakiegokolwiek

26 *Ibidem*, t. 64, Okólnik, nr 24, Warszawa 18 VI 1946 r., k. 2.

27 *Ibidem*, t. 5, Protokół z posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 15 IX 1948 r., k. 106.

28 *Ibidem*.

29 *Ibidem*.

30 *Ibidem*.

inwestycji uzależniali wyłącznie od możliwości uzyskania na nią dotacji. Należy zwrócić uwagę, że już na początku września 1946 r., podczas wspólnego posiedzenia członków Wydziału Wojewódzkiego i Prezydium WRN zauważano, że wobec niedostatecznych wpływów własnych i niewystarczających dotacji centralnych poszczególne związki samorządowe powinny przede wszystkim pozyskiwać dochody samodzielnie³¹. Wówczas zaproponował prezydent Olsztyna Tadeusz Pałucki, który stwierdził, że jest to błędne założenie i niemożliwe do zrealizowania ze względu na nadal mało znaczące dochody przedsiębiorstw samorządowych. Dodał, że jeżeli już uda się coś zarobić, to i tak zysk władze miejskie lub gminne w najlepszym razie przeznaczą na dalsze inwestycje.

Pod koniec stycznia 1948 r. kwestię samorządowych „dochodów własnych” ponownie podjął wojewoda Wiktor Jaśkiewicz, tym razem w niepublikowanym materiale zatytułowanym *Opinia o samorządowym planie gospodarczym województwa olsztyńskiego na rok 1949 z zakresu działania Ministerstwa Ziemi Odzyskanych*³². Wskazał, że województwo olsztyńskie nie posiadało samorządowej sieci handlowej, co jego zdaniem po raz kolejny ukazywało słabą pozycję i niewielkie możliwości osiągnięcia zysków. Sugerując zmianę kierunku działań (w istocie w końcu lat 40. już niemożliwą do zrealizowania ze względu na nadchodzący kres samorządów w Polsce), posłużył się przykładem zakładów przemysłowych prowadzonych przez samorządy na Warmii i Mazurach. Twierdził, że były to jednostki samowystarczalne i przynoszące pewien profit (wymienił m.in. wytwórnię terpentyny i gorzelnię w Nidzicy oraz zakład produkujący lód, usytuowany przy miejskiej rzeźni w Ornecie).

Członkowie Wydziału Wojewódzkiego zajmowali się także ustanawianiem wymiaru podatków dla lokali przeznaczonych na prowadzenie działalności handlowej, rzemieślniczej lub gastronomicznej. Zamierzano w ten sposób w pierwszej kolejności pokryć tę część zobowiązań samorządu, którą przeznaczano na opiekę zdrowotną i szkolnictwo. Na pewne polepszenie sytuacji finansowej samorządów województwa wpłynąć miały nowe podatki i inne formy zobowiązań egzekwowane od obywateli. W grudniu 1946 r., w czasie zebrania członków Wydziału, zwołanego w gabinecie wojewody, zatwierdzone zostały „opłaty administracyjne na rzecz Olsztyńskiego Wojewódzkiego Związku Samorządowego”³³. Ustalono, że powinny być wnoszone do kasy Prezydium Mazurskiej WRN i olsztyńskiego Wydziału Wojewódzkiego, co ponownie, przy okazji potwierdzało pewną „jedność rad narodowych i ich organów wykonawczych”.

Do podstawowych zadań członków Wydziału Wojewódzkiego (oprócz kwestii finansowych) należało przygotowywanie spraw na obrady plenarne Wojewódzkiej Rady Narodowej lub jej Prezydium oraz wykonywanie uchwał Rady bądź jej Prezydium.

31 *Ibidem*, t. 1, Protokół nr 5 ze wspólnego posiedzenia Prezydium Mazurskiej WRN i Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn 3 IX 1946 r., k. 44.

32 *Ibidem*, t. 5, Opinia [...], Olsztyn, 29 I 1948 r., k. 159–160v.

33 *Ibidem*, t. 1, Protokół, 2 XII 1946 r., k. 95; Załącznik nr 2. Opłaty Administracyjne, Olsztyn 2 XII 1946 r. k. 103–105; zob. też: t. 12, Statut opłat administracyjnych (Wyciąg z protokołu plenarnego posiedzenia WRN z 5 III 1947 r.), k. 128.

Omawiano np. wyniki inspekcji przeprowadzanych w poszczególnych wydziałach powiatowych (wcześniej zatwierdzano wnioski dotyczące takich inspekcji)³⁴. Plan kontroli w terenie uwzględniał na ogół także konkretne przedsiębiorstwa, prowadzone w danym powiecie przez tamtejszy samorząd. Chodziło np. o placówki służby zdrowia lub oświatowe.

Zadaniem członków Wydziału Wojewódzkiego było też „instruowanie i kontrola działalności organów wykonawczych związków samorządowych” stopnia niższego. Na przykład już wiosną 1946 r. jedną z pierwszych spraw, jaką zajęli się członkowie olsztyńskiego Wydziału, było wyjaśnienie okoliczności powstania „chaosu zarówno pod względem organizacyjnym, jak i biurowym oraz brakiem ustalonej polityki w gospodarce mieszkaniowej”, co odnosiło się do źle funkcjonującego Wydziału Kwaterunkowego w olsztyńskim Zarządzie Miejskim³⁵. Powołano komisję, określoną jako „społeczną”, w której składzie na wniosek Wydziału Wojewódzkiego znaleźli się przedstawiciele Urzędu Wojewódzkiego, Miejskiej Rady Narodowej, biura Zarządu Miejskiego oraz osoby reprezentujące „wojsko, UB lub MO”. Przy okazji kontroli w magistracie zamierzano też ustalić faktyczną liczbę mieszkań w Olsztynie, ich powierzchnię, liczbę lokatorów głównych i sublokatorów. Planowano też zbadać legalność pobytu osób w kontrolowanych kamienicach, a celem tych działań było ewentualne ujawnienie „pustostanów”.

Urząd ten zajął się też określeniem stanu majątku należącego do samorządu szczebla wojewódzkiego. Chodziło przede wszystkim o ustalenie, ewentualne zajęcie i wstępne zagospodarowanie ocalałych nieruchomości, wcześniej należących do samorządu wschodniopruskiego (zanim powstał Wydział Wojewódzki, tj. do wiosny 1946 r., tego typu działania zapoczątkowano już w poszczególnych zarządach miejskich, toteż uzyskana wiedza na temat prawa własności niektórych obiektów teraz okazywała się bardzo przydatna, choć rzadko udawało się odnaleźć potrzebne dokumenty).

W Wydziale przygotowywano następnie wnioski do Ministerstwa Rolnictwa (lub innych resortów) o wyłączenie z własności państwa tych nieruchomości, które wcześniej należały do samorządu niemieckiego. Zdarzały się sytuacje, gdy z powodu braku środków własnych polski samorząd nie był w stanie zarządzać przejętym majątkiem, który stawał się balastem. Wówczas w Wydziale Wojewódzkim rozpoczynano procedurę umożliwiającą wydzierżawienie takiego obiektu. Na przykład olsztyńska rzeźnia jesienią 1945 r. była przedsiębiorstwem samorządowym, jednak „miasta nie stać [było] na zakup nowych maszyn i urządzeń” do tego zakładu, wcześniej zdemontowanych i wywiezionych przez Rosjan. Potwierdzono to w raporcie olsztyńskich władz miejskich dla Biura Prezydialnego KRN oraz dodano, że miasto nie posiada funduszy nawet na oszklenie i zadaszenie obiektu, nie wspominając już o braku żywca (w tym czasie w zasadzie zaprzestano w tym zakładzie uboju)³⁶.

34 *Ibidem*, t. 5, Protokół zebrania Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 14 VIII 1948 r., k. 38.

35 *Ibidem*, t. 1, Protokół nr 3 z posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 31 V 1946 r., k. 20.

36 APO, ZM, t. 54. Sprawozdania sytuacyjne Zarządu Miejskiego dla Biura Prezydialnego KRN, Sprawozdanie, X, XII 1945 r., k. 2, 8; por. R. Tomkiewicz, *Gospodarka mięsna na Warmii i Mazurach po 1945 roku. Zarys problematyki*, Olsztyn 2013, s. 15.

Podobne „bilanse otwarcia”, jak w Olsztynie, przeprowadzano także w innych zarządach miejskich i starostwach Okręgu Mazurskiego. Celem było ustalenie faktycznego stanu posiadania, ze szczególnym uwzględnieniem kondycji gospodarczej poszczególnych powiatów, miast i gmin.

W 1946 r. do samorządu szczebla wojewódzkiego należało:

20 budynków mieszkalnych w Olsztynie³⁷, 1 budynek mieszkalny w Szczytnie, place budowlane w Szczytnie i Ostródzie, zabudowania po byłym zakładzie dla psychicznie chorych w Kortowie wraz z gospodarstwem rolnym, zabudowania po byłym zakładzie dla psychicznie chorych w Karolewie pod Kętrzynem, Szpital Mariacki wraz z gospodarstwem w Olsztynie i zakład leczniczy w Prabutach³⁸.

W protokóle z początku września 1946 r., sporządzonym w Wydziale Wojewódzkim zapisano też, że do samorządu należały również „obiekty «Carlshof» w powiecie kętrzyńskim”, czyli zakład opiekuńczy prowadzony wcześniej przez Kościół Ewangelicko-Augsburski³⁹. W kolejnych tygodniach pojawił się pewien problem ze wspomnianymi obiektami w Kortowie. Okazało się, że Ministerstwo Zdrowia zamierzało, podobnie jak to było przed wojną, odtworzyć tam zakład psychiatryczny. Członkowie olsztyńskiego Wydziału Wojewódzkiego zdecydowali się oprotestować tę decyzję, gdyż żadne fundusze na ten cel z ministerstwa nie wpłynęły. Oznaczało to, że do uruchomienia szpitala będzie trzeba wykorzystać środki samorządu wojewódzkiego. W takiej sytuacji zdecydowano, by „Wydział Wojewódzki przejął na własność nieruchomości należące do obiektu majątkowego Kortowo oraz obiekt ziemski Kortowo”⁴⁰. Samorządowcy podjęli też uchwałę o czasowym przeznaczeniu „obektu Kortowo [na] ośrodek dla instytucji sanitarnych i szkoleniowych”. Pozostałe zabudowania miały być w przyszłości „dostosowane do potrzeb gospodarki mieszkaniowej”, a ostatecznie teren ten przekazany został utworzonej w Olsztynie wyższej uczelni.

Do olsztyńskiego samorządu należały także konkretne przedsiębiorstwa. Prócz wspomnianej rzeźni, były to Gazownia Miejska, Zakłady Wodociągowo-Kanalizacyjne, Miejskie Zakłady Komunikacyjne, Lasy Miejskie i Zakład Oczyszczania Miasta, a także niektóre nieruchomości, np. kilka budynków zajmowanych przez Poczta Polską oraz kilka obiektów należących do Kuratorium Okręgu Szkolnego. Wiadomo, że w 1948 r. Wojewódzki Związek Samorządowy posiadał również nieruchomości w Rucianem i w Węgorzewie⁴¹.

37 Samorządowe budynki w Olsztynie były w tym czasie wdzierżawione Urzędowi Wojewódzkiemu z przeznaczeniem na mieszkania dla urzędników; APO, WW, t. 12, Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojewódzkiego. 15 V 1946 r. – 15 V 1948 r., k. 4.

38 Cyt. za: T. Baryła, *Kształtowanie się samorządu w Olsztyńskim*, [w:] *Dziedzictwo Warmii. Ustrój-prawa-administracja*, red. S. Achremczyk, K. Orłowska-Wojczulanis, Olsztyn 2006, s. 52.

39 APO, WW, t. 1, Protokół nr 5, Olsztyn 3 IX 1946 r., k. 45. W dokumencie była mowa, że w przyszłości należałoby „przenieść do Kortowa dział sanitarny”[?].

40 *Ibidem*, Protokół nr 6 posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 17 IX 1946 r., k. 58.

41 APO, OWRN, t. 121. Sprawozdania MRN w Olsztynie [1946–1950], Sprawozdanie Komisji Kontroli Społecznej z przeprowadzonej kontroli wykonania budżetu Zarządu Miejskiego w Olsztynie. 1948 r., k. 58.

W Wydziale Wojewódzkim prowadzono też nadzór nad organizacją służby zdrowia w regionie. Pilotowano proces przejmowania przez poszczególne powiatowe związki samorządowe placówek medycznych i próbowano wspierać finansowo ich działalność. W pierwszej kolejności chodziło o szpitale powiatowe. Najpierw jednak na rzecz samorządu przejęty został wspomniany Szpital Mariacki w Olsztynie (w drugiej połowie 1947 r. zdecydowano o przeznaczeniu dla tej jednostki prawie 3 mln zł; dla porównania, w tym czasie 5 tys. zł przeznaczono „na służbę zdrowia w Reszlu”⁴²). Wojewódzki Związek Samorządowy był właścicielem olsztyńskiego szpitala od początku stycznia 1947 do połowy stycznia 1948 r.; potem obiekt został przejęty przez Skarb Państwa⁴³.

Już podczas jednego z pierwszych posiedzeń Wydziału Wojewódzkiego pod koniec maja 1946 r. zajęto się nazewnictwem miejscowości i obiektów fizjograficznych na Warmii i Mazurach. Była mowa m.in. o tych nazwach, które nie znalazły aprobaty ani wśród mieszkańców, ani u lokalnych władz samorządowych⁴⁴.

W trzecim kwartale 1947 r., uzasadniając konieczność dalszego „rozszerzenia działalności Wojewódzkiego Związku Samorządowego”, skład WRN podjął decyzję, by samorząd województwa przejął niektóre muzea na terenie Warmii i Mazur oraz uniwersytety ludowe: „Warmiński” w Jurkowym Młynie koło Morąga i „Mazurski” w Rudziskach Pasymskich (w styczniu 1949 r., podczas posiedzenia olsztyńskiej WRN podjęto uchwałę o przekazaniu w użytkowanie obu uniwersytetów powiatowym związkom samorządowym⁴⁵). Na razie, w 1947 r., przewidywano wypłacanie tym jednostkom regularnych subwencji z budżetu. Także wówczas zdecydowano o przyznawaniu stypendiów dla najzdolniejszych uczniów szkół średnich, pochodzących z mniej zamożnych rodzin⁴⁶. Pewne fundusze z Wydziału Wojewódzkiego trafiły też do Liceum w Giżycku oraz Liceum Pedagogicznego i Towarzystwa Muzycznego w Olsztynie. Subwencję zamierzano również przekazać Związkowi Harcerstwa Polskiego w stolicy województwa. Z samorządowego budżetu województwa (ok. 20 tys. zł.) sfinansowano także kursy repolonizacyjne. Poza stolicą regionu z tych pieniędzy opłacono np. organizację „choinek gromadzkich”⁴⁷. W drugiej połowie 1947 r.

42 *Ibidem*, t. 43, Protokół posiedzenia Prezydium OWRN, Olsztyn, 2 IX 1947 r., k. 83; Protokół posiedzenia Prezydium MWRN, Olsztyn, 27 XII 1947 r., k. 224-225.

43 Prowadzono też gospodarstwo rolne w Kortowie, z którego zaopatrywano m.in. właśnie szpital, APO, WW, t. 12, Sprawozdanie z działalności wydziału wojewódzkiego. 15 V 1946 r. – 15 V 1948 r., k. 11; OWRN, t. 112, Sprawozdania kwartalne z działalności OWRN. 1947-1950, Sprawozdanie z działalności OWRN, I kwartał 1948 r., k. 17-22.

44 APO, WW, t. 1, Protokół z 2 posiedzenia Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 27 V 1946 r., k. 3; por. też *Z dziejów Leca (Giżycka). Wybór szkiców i źródeł*. Wstęp i oprac. G. Białuński, G. Jasiński, R. Tomkiewicz, Olsztyn 1998, s. 83-88; R. Tomkiewicz, *Okoliczności powstania nazw Giżycko i Kętrzyn, „Masovia”, t. 12 (2009), s. 53-60.*

45 APO, OWRN, t. 37, Uchwała nr 2/49 z 8 I 1949 r., k.49.

46 *Ibidem*, t. 112, Sprawozdanie z działalności MWRN, III kwartał 1947 r., k. 11.

47 *Ibidem*, WW, t. 12, Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojewódzkiego. 15 V 1946 r. – 15 V 1948 r., k. 10.

zapadła decyzja, by od następnego roku samorząd szczebla wojewódzkiego stał się właścicielem Średniej i Niższej Szkoły Muzycznej w Olsztynie, co naturalnie także wiązało się z koniecznością utrzymywania obu placówek.

Dofinansowanie ze strony samorządowego Wydziału Wojewódzkiego przekazywano też na wsparcie dla „jednostek kulturalno-oświatowych” w regionie. Dotyczyło to np. olsztyńskiego Teatru im. Stefana Jaracza i krótko istniejącego Teatru Młodych. Na początku września 1947 r. poszczególne jednostki związane z kulturą w województwie otrzymały wsparcie ze strony samorządu w granicach 20–100 tys. zł⁴⁸. Część z tej kwoty samorząd przekazał powiatowym związkom samorządowym na finansowanie działalności bibliotek (prowadzono np. szkolenia dla bibliotekarzy, bo księgozbiory w głównej mierze pochodziły z darowizn). W pierwszym kwartale 1948 r. samorząd w województwie olsztyńskim utrzymywał 17 bibliotek powiatowych, 10 bibliotek miejskich oraz 102 punkty biblioteczne⁴⁹.

Niejednokrotnie w pierwszym powojennym pięcioleciu na pewne wsparcie ze strony związków samorządowych w województwie mogły liczyć gospodarstwa rolne i ogrodnicze, położone w pobliżu miast (lub w ich granicach). Do samorządów należało również utrzymywanie większości dróg⁵⁰.

Bywały też sytuacje, gdy członkowie Wydziału Wojewódzkiego zajmowali się sprawami zupełnie odstającymi od tych, którym zazwyczaj poświęcali uwagę. Działo się tak, gdy podejmowano decyzję o przyznaniu nadzwyczajnych zasiłków emerytalnych dla trzech osób, przed wojną związanych z niemieckim samorządem. W sierpniu 1948 r. przyjęto uchwałę o przyznaniu comiesięcznego „zasiłku emerytalnego” w wysokości 2 tys. zł. dla kobiety, która pracowała w strukturach samorządowych przed 1945 r., a dwóm wdowom, po byłych pracownikach niemieckiego samorządu terytorialnego, przedstawiciele polskiego samorządu przyznali płatne co miesiąc zasiłki emerytalne w wysokości 1400 zł⁵¹ (w 1949 r. przeciętne wynagrodzenie wynosiło w kraju ok. 16 000 zł miesięcznie). Innym razem członkowie Wydziału Wojewódzkiego zajęli się sprawą wydania „prospektu turystycznego z mapką”, którego treść miała dotyczyć całego województwa olsztyńskiego. Zamierzano też sfinansować i dołączyć do folderu osobną „mapę komunikacyjną” regionu⁵².

Działalność Wydziału Wojewódzkiego w Olsztynie, określanego jako samorząd szczebla wojewódzkiego, w istocie wykraczała poza rolę, jaką przypisać można samorządowemu organowi wykonawczemu. Wynikało to ze specyfiki powojennej

48 *Ibidem*, k. 9; OWRN, t. 43, Protokół posiedzenia Prezydium OWRN, Olsztyn, 2 IX 1947 r., k. 83.; Protokół posiedzenia Prezydium MWRN, Olsztyn, 27 XII 1947 r., k. 224–225.

49 *Ibidem*, WW, t. 12, Sprawozdanie z działalności wydziału wojewódzkiego. 15 V 1946 r. – 15 V 1948 r., k. 10.

50 *Ibidem*, OWRN, t. 112, Sprawozdanie z działalności OWRN, 1947 oraz I kwartał 1948 r., k. 43.

51 *Ibidem*, WW, t. 5, Protokół zebrania Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 6 VIII 1948 r., k. 15.

52 *Ibidem*, Sprawozdanie z zebrania informacyjnego Wydziału Wojewódzkiego, Olsztyn, 16 VII 1948 r., k. 16–17.

administracji, łączącej elementy znane z okresu przedwojennego z rozwiązaniami zupełnie nowymi. W odróżnieniu od innych terenów na obszarze Okręgu Mazurskiego trwało żmudne instalowanie od podstaw polskiej administracji (a nie jej odtwarzanie). Status prawno-administracyjny ziem przyłączonych był odmienny od ziem dawnych, a szczególną sytuację wyznaczały nierozwiązane kwestie narodowościowe i bardzo słabe zaludnienie, zwłaszcza pasa północnego, przyległego do granicy ze Związkiem Radzieckim. W efekcie pojawiły się tu odstępstwa od zasad przyjętych w tworzeniu systemu administracyjnego na innych terenach kraju (chodziło np. o kolejność powoływania struktur lokalnej administracji). Niemal jednocześnie tworzone były terenowe przedstawicielstwa administracji centralnej (w Olsztynie Urząd Pełnomocnika Rządu, a w powiatach starostwa) oraz organy samorządowe (zarządy miejskie), ale znacznie później powstawały zarządy gminne oraz Wydział Wojewódzki i wydziały powiatowe, a więc „władza wykonawcza” dla „uchwałodawczych” rad narodowych.

Nadużyciem byłoby określanie Wydziału Wojewódzkiego mianem urzędu w pełni samorządowego, choć zadania mu przynależne można było przypisać organowi samorządowemu. Ta niejednoznaczność wynikała z przenikania oraz łączenia kompetencji i działań trzech pionów: administracji ogólnej, rad narodowych i właśnie „samorządowego” Wydziału Wojewódzkiego (wojewoda i starostowie powiatowi, przedstawicielami władzy ogólnej, jednocześnie znajdowali się w strukturze samorządowej, kierując Wydziałem Wojewódzkim i wydziałami powiatowymi). Brak wyraźnego podziału tych pionów administracji nie tylko nie raził, ale był propagandowo uznawany za przejaw demokratyzacji życia publicznego i za bardziej sprawiedliwą formę sprawowania władzy. Kolejnym etapem na drodze do przejęcia władzy zupełnej była Ustawa z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej.

Bibliografia

T. Baryła, *Kształtowanie się samorządu w Olsztyńskim*, [w:] *Dziedzictwo Warmii. Ustrój – prawo – administracja*, red. S. Achremczyk, K. Orłowska-Wojczulanis, Olsztyn 2006, s. 45–56

E. Kierejczyk, *Województwo olsztyńskie w latach 1945–1949. Kształtowanie się administracji ogólnej, rad narodowych i samorządu terytorialnego*, Olsztyn 1980

R. Tomkiewicz, *Gospodarka mięsna na Warmii i Mazurach po 1945 roku. Zarys problematyki*, Olsztyn 2013

R. Tomkiewicz, *Okoliczności powstania nazw Giżycko i Kętrzyn*, „Masovia”, t. 12 (2009), s. 53–60

A. Wakar, *Administracja publiczna, Województwo Olsztyńskie 1945–1965*, red. J. Sikorski, J. Szymański, W. Wrześniński, „Rocznik Olsztyński”, t. VI (1964), s. 27–51

Ryszard Tomkiewicz

Wydział Wojewódzki w Olsztynie jako element powojennego samorządu terytorialnego (1946–1950)

Streszczenie: W Okręgu Mazurskim polska administracja nie była odtwarzana, lecz organizowana od nowa. W nowym systemie prawno-ustrojowym, w tym zwłaszcza z uwagi na ustanawianie obcego w polskiej tradycji systemu rad narodowych, rozgraniczenie kompetencji poszczególnych organów bywało nie do końca czytelne, a nawet zdarzały się sytuacje, gdy działania tworzonych członków administracji nie zawsze miały umocowanie w obowiązujących aktach prawnych. Brak wyraźnego podziału tych pionów administracji nie tylko nie raził, ale był propagandowo uznawany za przejaw demokratyzacji życia publicznego i za bardziej sprawiedliwą formę sprawowania władzy. W pierwszym powojennym pięcioleciu Wydział Wojewódzki był organem wykonawczym Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie. Czasem określany był też jako samorządowy organ szczebla wojewódzkiego, choć miano to nie było w pełni adekwatne do jego roli. Niejasność ta była rezultatem przenikania oraz łączenia kompetencji i działań trzech pionów: administracji ogólnej, rad narodowych i „samorządowego” Wydziału Wojewódzkiego. Na dodatek wojewodowie oraz starostowie powiatowi, jako przedstawiciele w terenie władzy ogólnej, znajdowali się w strukturze samorządowej, kierując Wydziałem Wojewódzkim i wydziałami powiatowymi. Wydział Wojewódzki sprawował „władzę porządkową” nad prezydentem Olsztyna oraz burmistrzami poszczególnych miast w województwie, nad członkami zarządów miejskich i gminnych oraz nad wykonawczymi wydziałami powiatowymi w terenie.

Voivodeship Department in Olsztyn as an element of the post-war local regional government (1946–1950)

Abstract: In the Masurian district the Polish administration was not recreated; rather, it was organised afresh. In the new legal system, especially regarding the establishment of national councils which were alien to the traditional Polish system, the delineation of individual competencies of organisations was not always completely clear. Indeed, there were occasions when the actions of components of the administration were not always firmly rooted in the prevailing laws. The absence of a clear division between these elements of the administration not only was not considered problematic, but rather was presented in the propaganda as a sign of the democratisation of public life and as a more just form of exercising power. In the first five years post-war, the Voivodeship Department was an executive arm of the Voivodeship National Council in Olsztyn. Sometimes it was also labelled a voivodeship level local government organisation, although such a label was not fully adequate to its role. This lack of clarity was the result of the intermixing and connecting of competencies and activities of three divisions: general administration, national councils and the Voivodeship Department “local government”. In addition, regional and county leaders, as area representatives of the national authorities, found themselves in the local government structure leading the Voivodeship Department and county departments. The Voivodeship Department held “administrative authority” over the president of Olsztyn and the mayors of individual towns in the region, over members of town and borough councils and also over county executive departments.

Słowa kluczowe: samorząd terytorialny szczebla wojewódzkiego, Prezydium WRN, rady narodowe, władza uchwałodawcza, władza ustawodawcza, finanse samorządowe

Key words: voivodeship-level local government, WRN Presidium, national councils, act-making authority, law-making authority, local government finances
